

Harputlu Efendigil Ailesi Terekesinde Bulunan Meçhul Bir Nedîm Divanı ve Nedîm'in Elif-nâmesi

Doç. Dr. İlyas KAYAOKAY

Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eski Türk Edebiyatı ABD., kayaokay_2323@hotmail.com ORCID ID: 0000-0001-8544-2307

Özet

Kökleri 16. asra kadar uzanan Harputlu Efendigil ailesi, tarih, kültür ve edebiyata önemli katkıda bulunmuş, pek çok âlim, evliyâ ve şair bu aileden çıkmıştır. Efendigil ailesinin değerli hizmetlerinden biri de Yusuf Kâmil Paşa Kütüphanesi'nin hâmilîğini üstlenmesidir. Müftü Kemâleddin ve oğlu Ömer Naîmî Efendigil, bu kütüphaneye sahip çıkarak çoğu tek nüsha binlerce el yazma ve matbu eserin günümüze intikal etmesine vesile olmuştur. Bugün *Efendigil Koleksiyonu* olarak anılan bu kütüphane, 1972 yılında *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi*'ne bağışlanmıştır. Ancak fişleme ve tasnif çalışması yeterince yapılmadığından pek çok ünik eser kaybolmuş ya da hatalı kaydedilmiştir. İlgisizlikten ötürü tozlu raflara mahkum edilmiş önemli eserlerden biri, bu makalenin konusunu teşkil etmektedir. Söz konusu yazma, 18. asrın meşhur şairlerinden Ahmed Nedîm (1681-1730) adına kaydedilen bir divandır. Arapça ve Türkçe divandan oluşan bu yazmanın daha evvel bilinmeyen başka bir Nedîm'e ait olduğu tespit edilmiştir. Müstensihî belli olmayan 92 varak hacmindeki divan üzerinde istinsah kaydı vb. herhangi bir bilgi yoktur. Çalışmamızda, 38b-90b varakları arasında yer alan 112'si gazel olmak üzere 127 manzumeden müteşekkil kimliği meçhul Nedîm'in Türkçe divanı üzerinde durulmuş ve onun divanının başındaki 29 beyitlik elif-nâme mesnevisinin tedkikiyle yeni harflere neşri yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nedîm, Harput, Kütüphane, Divan, Metin Neşri, Elif-nâme.

The Inheritance of the Efendigil Family of Harputlu An Unknown Nedîm Diwan and Nedîm's Elif-nâme

Abstract

The Efendigil family of Harput, whose roots date back to the 16th century, made significant contributions to history, culture and literature, and many scholars, saints and poets came out of this family. One of the valuable services of the Efendigil family was the patronage of the Yusuf Kâmil Paşa Library. Mufti Kemâleddin and his son Ömer Naîmî Efendigil were instrumental in the preservation of thousands of manuscripts and printed works, many of which are unique copies. This library, today known as the Efendigil Collection, was donated to the Ankara University Faculty of Theology Library in 1972. However, due to the lack of adequate cataloging and classification work, many famous works were lost or recorded under the wrong name. One of the important works condemned to dusty shelves due to lack of attention is the subject of this article. The manuscript in question is a divan recorded in the name of Ahmed Nedîm (1681-1730), a famous poet of the 18th century. This manuscript, which consists of an Arabic and Turkish diwan, was previously identified as belonging to another unknown Nedîm. There is no information on the 92-page diwan, whose author is not known, such as a record of the manuscript. In our study, the Turkish diwan of the unknown Nedîm, which consists of 127 verses, 112 of which are ghazals, between 38b-90b, has been emphasized and the elif-nâme masnawi of 29 couplets at the beginning of his diwan has been analyzed and transliterated into new letters.

Keywords: Nedîm, Harput, Manuscript, Diwan, Text Transcription, Elif-nâme.

Giriş

Bugün Elazığ'ın bir mahallesi olan Harput, pek çok âlim, mutasavvıf, musikî-şinas, nâsir ve şâir yetiştirmiş önemli bir taşra kültür merkezidir. Harput'un tarih ve kültüründe iz bırakmış önemli ailelerin başında "Efendigil" nâmı ile maruf aile gelmektedir. İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında* adlı eserinin II. cildinde Efendigil ailesi hakkında şu bilgileri verir: "*Resmî kayıtlara göre on altıncı asırdan bugüne kadar Harput'ta ilim ehli yetiştirmesiyle şöhret kazanmış olan bu aileye evvelce (İmamzade) derlermiş. Aile arasında yetişen büyük zatlardan bir çoğu, uzun zaman memleket müftülüğünde buldukları için sonraları Harput tabiriyle (Müftügil) ve en sonra da (Efendigiller) unvaniyle anılan bu ilim ailesinin cetleri aslen Harput'un Teştek köyünden Harput'a gelmişlerdir*" (1959: 146). Efendigil ailesinin bazı fertleri edebiyat ve sanat alanında ön plana çıkmış ve önemli eserler bırakmışlardır. Bilhassa *Kaside-i Bürde* şârihi Hacı Ömer Naîmî (1801-1888) ve oğlu Müftü Kemâleddin, Harput'taki klasik şiir kültürünün en mühim iki temsilcisidir. Bu aileye mensup meşhur simalardan biri de ünlü tıpçı Prof. Dr. Canan [Efendigil] Karatay'dır. Efendigil ailesi aynı zamanda önemli el yazmaların hâmîsidir. 2000'den fazla yazma ve matbu eseri 1972 yılında *Ankara Üniversitesi İlähiyat Fakültesi Kütüphanesi*'ne bağışlayan aile, mezkûr kütüphanenin kurucuları sayılarak tarih ve kültürümüze büyük hizmetlerde bulunmuşlardır.

Bugün bu yazmalara açikerişim yoluyla ulaşılabilen ve onlardan istifade edilebilmektedir. Ancak kütüphane bilgi fişlerinde bağışlayan bilgisi yer almadığından tam olarak hangi eserlerin Efendigil ailesi tarafından bağışlandığı meçhuldür. Bağışlanan eserlerin bazen ilk bazen de son sayfasında "Harputlu Efendigil Ailesi Bağışı 1972" mührü vardır. Kütüphane yetkilileriyle yaptığımız görüşmede yazmaların çok fazla olması sebebiyle henüz bir tasnif çalışmasının yapılamadığı tarafımıza bildirilmiştir. Efendigil ailesinin kütüphanesinin izini süren Prof. Dr. Ahmet Karataş bu konuda epey mesai harcar. Karataş'ın "*Harput Yusuf Kâmil Paşa Medrese ve Kütüphanesi*" (2020) adlı kitabında, Efendigil koleksiyonunda bulunan el yazmaların Harput'tan Ankara'ya uzanan serencamı, tarihî vesikalar ışığında etraflıca anlatılır.

Mezkûr koleksiyon esasen Yusuf Kâmil Paşa (1808-1845) tarafından kurulmuş Harputlu Müftü Kemâleddin Efendi'ye, ondan da oğlu Av. Ömer Naîmî Efendigil'e (ö. 1966) intikal etmiştir. 1926 yılında kütüphanede bulunan yazma ve matbu eser sayısı 1531'dir. Ömer Naîmî Efendi 1966 yılında vefat edince oğlu Esad Efendigil, aile kararıyla kitapları bir devlet kütüphanesine bağışlamak ister. *Beyazıt Devlet Kütüphanesi* ile *Millî Kütüphane* yetkilileri tasnif konusunda

üşengeç davranınca bu kütüphanelere bağışlamaktan vazgeçilir. Neticede aile dostu Baha Soysal vasıtasıyla Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanına teklif edilir ve Harput eşrafının karşı çıkmasına rağmen kitapların kütüphaneye bağışına karar verilir. 46 koli dolusu tüm kitapların üzerine “Harputlu Efendigil Ailesi Bağışı 1972” mührü basılır. Kütüphane görevlilerinin yaptığı sayımda 860’ı el yazma 1986’sı matbu olmak üzere 2846 eser teslim edilmiştir. Karataş, kitabında yazmaların nasıl dağıldığına dair önemli bilgiler vermektedir. (2020: 197-214) Ekserisinin dinî eser olduğu bilinen yazmalar arasında pek çok ünik yazma mevcut olup bir kısmı bugün kayıp durumdadır.

Harputlu divan sahibi en meşhur şair olan Rahmî-i Harputî'nin yayımlanmamış şiirlerini hâvî bir divan nüshası (Karataş, 2020b: 51-86) bu koleksiyonda ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada da mezkûr koleksiyona farkında olmadan hatalı şekilde kaydedilmiş bilinmeyen bir divan ele alınıp tanıtılmıştır.¹ Bahsi geçen el yazma divan, kütüphaneye “Nedim Divanı (1681-1730)” şeklinde kaydedilse de divanın ne Nedîm-i Kadîm’e (ö. 1670) ne de meşhur lâle devri şairi Ahmed Nedîm’e ait olmadığı anlaşılmıştır. Kim olduğu meçhul olan bu Nedîm, literatüre geçmemiş bir şairdir. Makalenin sonraki bölümlerinde Nedîm mahlaslı şairler hakkında bilgiler verilmiş ve ilgili yazma ve yazmada bulunan şiirler tanıtılmıştır. Ayrıca şairin dikkat çekici şiirlerinden biri olan elif-nâme türündeki mesnevisinin de tanıtımı ve yeni harflere aktarımı yapılmıştır.

1. Meçhul Bir Şair: Nedîm ve Türkçe Divanı

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde 18. asrın ünlü şairi Ahmed Nedîm'e mâl edilen mezkûr divan, kütüphanenin yazma eserler bölümünde 1086 sıra numarasıyla kayıtlıdır. Nedim, 1681-“1730 Divan / Nedim” bilgisi dışında esere dair herhangi bir katalog bilgisi yoktur. Kitabın ilk varakındaki mühürde de yer numarası 37150, ayniyet numarası 47322 olarak bildirilir. Yazmanın son yaprağında da alelacele mühürlendiği mürekkebin bozulmasından anlaşılan “Harputlu Efendigil Ailesi Bağışı 1972” ibaresi vardır.

Yazmada herhangi bir başlık, bilgi notu, hangi tarihte istinsah edildiği, müstensihinin kim olduğu kayıtlı değildir. Tezhipli karton kapak içerisinde bulunan yazmanın baş tarafının eksik olduğu

¹ Bir sohbetimiz esnasında Efendigil ailesinin bağışlamış olduğu bu yazmadan bize bahsederek eseri incelemeye teşvik eden kıymetli Prof. Dr. Ersen Ersoy'a çok teşekkür ediyorum. Arapça ve diğer bazı ibarelerin çözülmesinde yardımlarını esirgemeyen Mustafa Asım Küçükaşçı'ya da ayrıca teşekkür ediyorum. Mezkûr divan üzerine çalışmalarımız tamamlanmak üzere olup yakın zamanda kitap olarak tarafımızca neşredilecektir.

anlaşılmaktadır. 92 varak hacmindeki yazmanın 2a yüzünde sonradan eklendiği anlaşılan “89” numarası vardır ve tüm varaklar 89’dan başlamıştır. Sayfa numaraları düzenli ve doğru olarak yazılmamış ve 92. varakın a yüzü de rakabeden anlaşıldığı kadarıyla kopuk görünmektedir. Bu Arapça nesir kısmın devamı yoktur. Ancak diğer tüm sayfaların ayak diğer adıyla rakabeleri tam olup herhangi bir eksiklik yoktur. Çalışmamızda müstakil olan bu eseri 1a yaprağından başlattık. Yazmada fazla olmasa da tahribat mevcuttur. 25b-26a varaklarında mavi bir boya/mürekkep esere bulaşmış ancak yazının okunmasına engel teşkil etmemiştir. 33a-33b yaprağı ise katlandığı için çok az miktarda bozulma olmuştur. 90b yani son yüzünde de bir çocuğun eliyle yapıldığı sanılan çizgi tesvidatı vardır.

Eser dijital ortama aktarılırken 51b ile 52a yapraklarının olduğu sayfa mükerrer olarak ilave edilmiştir. Mürekkebin taşmaması aharlı bir kâğıda sahip olduğu izlenimini uyandırır. Kırmızı nesihle istinsah edilen metinde hareke yoktur. Bazı ibareler pembe tonuna yakın kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfalarda cetvel olmayıp beyitler bazen yan yana bazen de alt alta istinsah edilmiştir. Sayfalardaki satırlar bir düzene sahip değildir ve satırlar 15-20 arasında değişkenlik gösterir.

Yazmanın 1b-5a yapraklarında Hatim duâsı vb. Arapça metinler vardır. 5b’den itibaren Arapça şiirler kayıtlıdır. 60 beyitlik Arapça elif-nâme ile başlayan Arapça bölümde 21b yaprağına kadar müstakil 45 şiir yer alır. 21b-22b’de yine Arapça nesir bir bölüm vardır. 23a-38b varaklarında 40 Arapça şiir bulunmaktadır. Müfredlerle birlikte 85 civarında Arapça şiiri olan Nedîm’in Türkçe divanı ise 38b-90b varakları arasındadır. Gerek Arapça gerekse Türkçe bölümde Nedîm’in kim olduğuna ve hangi asırda yaşadığına dair bir bilgi söz konusu değildir. Ancak Türkçe divanı incelediğimizde kim olabileceğine dair bazı tahminler yürütmek mümkündür.

Şairinin mahlasının Nedîm olduğunu bazı beyitlerde de Nedîmî olduğunu müşahade ediyoruz. Mahlas dışında bir de özel şahıslara hitaben yazılmış şiirler ve bir yer adına rastlanılmıştır. Tespit edilen 18 gazelde (v. 43a, 44a, 44b, 45a, 47a, 48a, 50b, 53b, 56a, 57a, 58b, 62b, 63a, 69b, 70a, 70b, 71a, 78b) mahlas Nedîmî şeklindedir. Bu beyitlerdeki nisbet i’si belirtme hâli eki değildir. Ancak belirtme hâli eki şeklinde (Nedîm’i) görüldüğü mahlas beyitleri de mevcuttur.

Ey Nedîmî cevri ile ‘ömrün güzeşt oldı hemân [45a]

Nedîmî muntazır olmuş cevâba [47a]

Ey Nedîmî gūş-dâr ol avlime ihlâş ile [53b]

airimiz mahlas olarak Nedîm ve Nedîmî'yi kullandığından belki de gerçek adı da Nedîm'dir. Nedîm'in nereli olduğu yahut yaşadığına dair bir diğer ipucu da bir beytinde geçen yer adıdır. "Üsküdâr'a ne gûne varsa gerek 'izzet ile irgürmez" mısraında geçen "Üsküdar" yer adı, şairin İstanbul'da ikamet ettiğine işaret olabilir.

airimiz mahlas olarak Nedîm ve Nedîmî'yi kullandığından belki de gerçek adı da Nedîm'dir. Nedîm'in çok iyi bir tahsil gördüğü, Arapça divane ortaya koyacak kadar âlim bir kimse olduğu âşikardır. Bir devlet dairesinde memur olarak vazife aldığını tahmin ediyoruz. Bizi bu tahmine sevkeden manzumelerin matla beyitleri şunlardır:

İzdiyâd-ı zağmete bâ'is olup işbu kitâb

Ücreti kâmil olursa kâtibe almaz cevâb [44a]

'Âıbet 'ilm-i raam devri gerek dâ'ireye

Çün saňa lâzım olup ıl nazarı dâ'ireye [85a]

Nedîm'in nereli olduğu yahut yaşadığına dair bir diğer ipucu da bir beytinde geçen yer adıdır. "Üsküdâr'a ne gûne varsa gerek 'izzet ile irgürmez" mısraında geçen "Üsküdar" yer adı, şairin İstanbul'da ikamet ettiğine işaret olabilir. Şayet bir devlet büyüğüne sunulmuş bir kaside yahut manzume olsaydı şairin kimliği daha kolay belirlenebilirdi. Ancak bazı manzumelerde kimi şahıs isimlerine rastlanılmıştır. Bu şahısların da şair mi yoksa Nedîm'in arkadaşları mı olduğu gizemini korumaktadır. Görüldüğü üzere Vehbî, Kâmil, Fehmî ve Hoca Aziz, Nedîm'in yakın çevresinde bulunan simalardır. Anlaşıldığı kadarıyla Vehbî, önceden saygı duyduğu sonradan bir sebepten arasının bozuk olduğu biridir. Ne Seyyid Vehbî ne de Sünbül-zâde Vehbî divanlarında bu Nedîm için yazılmış bir cevaba rastlayamadık. Netice de bu isimler de şimdilik meçhuldür.

Ben seni dâna şanurdum Vehbiyâ itme cidâl

Çün kıyâs itdüm seni Kâmil gibi ehl-i kemâl

Ki tebâh itdün beni hîç bulmasın yâr-ı Nedîm

Kim beni âzürde eyler cümle 'ömri der-nikâl [69a]

Ḥüsn-i şüret hîç saña bu vech ile lâzım degül
Ḥüsn-i sîretle olursın bu Nedîm'e deste gül
Ger dilersen Vehbiyâ bu 'ilm-i raqmı bā-kemāl
Kāmil gibi ehl-i kemāl ol çün anuñ bāğında gül [69b]

Sābıka lâfuñ ile ben seni şandum Ḥātem
Keremün olsa gerek çünki senüñdür ḥātem
Pek girān oldı baña fi'lün eyā Fehmî 'azîz
Bilmedüm buhlün olur cānı dañı istersem [72b]

Cevher-i yâkūtı Kāmil zāyi'ātuñ eyleme
Ehl-i fâkat olmadan yâkūtı lafzuñ eyleme [87a]

Vefāyı kim zirā'at eylemiş tā kim ide Vehbî
Ne güne böyle bî-hüşa bu ḥ'āce eylesün 'atî [90b]

Vehbiyâ şādık olup ḥaqqıña 'ālim didigi
Didiler zāyi' olur Ḥ'āce 'Azîz'ün emegi
Ben saña 'izzet iderken niye olduñ nādān
Bu mıdur ḥaqqı Nedîm'ün ki yiyersin çöregi [90b]

'İlm-i raqm buhlün ile ḥāşıla gelmez Fehmî
Ḥ'āce ile nazār [it] tā ki bulursun raqamı [90b]

Kanaatimizce bu meçhul Nedîm, 18. asır ve sonrasında yaşamış bir şair olup Türk edebiyatında Ahmed Nedîm, Nedîm-i Kadîm (ö. 1670) ve Mahmud Nedîm Paşa (1818-1883) dışında tespit edebildiğimiz Nedîm ve Nedîmî mahlaslı şairler şunlardır:

Nedîm-i Konevî (d. ?? - ö. ??)²

² Efe, Z. (2021). "Nedîm", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nedim>

Âşık Ali Nedîmî (d. ?? - ö. ??) ³

Nedîm Efendi, Erzurumlu (d. ?? - ö. ?/19. yy.) ⁴

Eğinli-zâde Mahmûd Nedîm Bey (d. ?? - ö. 1255/1839) ⁵

Bu şairlerin tespit edilen şiirlerine baktığımızda elimizdeki Nedîm'le örtüşmediği de görülmektedir. Ekleme istediğimiz bir diğer husus pek çok beyitte görülen “cân-ı men” ibaresidir. Bu kullanım doğu Türkçesinde daha yaygın olup divanın Harput'ta ortaya çıkması şairin doğu coğrafyasına mensup olma ihtimalini arttırmaktadır.

İleride yeni nüshalar bulunması hâlinde Nedîm'in kimliğinin çözülebileceğini düşünmekteyiz. Şairin kim olduğundan ziyade ortaya koyduğu eserleri elbette daha önemlidir. Şimdilik meçhul Nedîm'in bilinen tek eseri Arapça ve Türkçe şiirlerini hâvî bu divandır. Sonraki bölümde Türkçe divan üzerinde durulacaktır.

1.1. Nedîm Türkçe Divanı'nın Tanıtımı

1.1.1. Nazım Şekilleri ve Hacmi

Nedîm'in Türkçe Divanı, 38b-90b varakları arasında yer almaktadır. Klasik divan tertibine uygun hâldeki şiirlerinin toplam sayısı 127'dir. Musammat ve diğer türler iç içe olup revî harfine göre mürettebdir. Nedîm'in Türkçe divanında hiç kaside yoktur ve Arapça Divanı'nda olduğu gibi Elif-nâme türündeki 29 beyitlik bir mesnevi ile başlamaktadır. Divan'ın sonunda da iki müfred beyti yer alır. Nazım şekilleri sınırlı olan şairin divanında 1 mesnevi, 112 gazel, 4 murabba, 1 muhammes-i mütekerrir, 5 kıt'a, musammat gazel şeklinde de yorumlayabileceğimiz ancak mısraların bilhassa ayrı olarak istinsah edildiği 2 koşma ve 2 müfred beyit bulunmaktadır. 78a varakında bulunan 6 bendlik muhammesin ilk bendinde, muhammesin mısra ve kafiye yapısına aykırı sehven yazıldığı düşünülen fazla dizeler göze çarpar. 72a varakında bulunan 8 beyitlik gazel ise tamamı matla beytinden müteşekkil gazel-i zü'l-metâlî özelliği gösterir. 62b varakında yer alan 7 beyitlik gazelin bütün beyitlerinde redd-i matla görülür.

Daha sonra ayrıca tanıtacağımız 29 beyitlik elif-nâmenin mesnevi olarak baş tarafta yer alması

³ Baki, Z. S. (2014). “Ali Nedîmî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ali-nedimi>

⁴ Arslan, M. (2015). “Nedîm Efendi Erzurumlu”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nedim-nedim-efendi-erzurumlu>

⁵ Arslan, M. (2014). “Eğinli-zâde Mahmud Nedim Bey”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nedim-eginlizade-mahmud-nedim-bey>

klasik geleneğe uygundur. Ancak herhangi bir devlet büyüğüne kaside yazmamış olması şairin kendi hâlinde bir taşra yahut kalem şairi olduğunu intibainı uyandırır. Hoca Neşet ile birlikte 18. asır ve sonrasında yetişen şairler arasında revaç bulan “kimseye kaside sunmama” politikasını benimseyerek kasdî olarak kaside yazmadığı da düşünülebilir. Divandaki en hacimli manzumelerin 73b-77a varakları arasında bulunan iki koşma olduğu görülür. Gerek mısraların ayrı ayrı imlâsı gerek vezindeki aksaklıklar bu şiirlerin musammat gazel değil koşma olduğuna kanıttır. 73b yaprağındaki 7’li heceyle yazılan (aynı zamanda *mefûlü müstefilûn* kalıbına da muvafıktır) koşma 31 bendden müteşekkil iken; v.75a’da yer alan 8’li hece ölçüsüyle yazılan ve aruz kalıbına denk olmayan koşma da 35 bend uzunluğundadır. 65b’de yer alan 18 bendlik murabba da hacimli şiirler arasındadır.

Gazellerin beyit sayısına baktığımızda 3 beyitten 14 beyte kadar kısa ve uzun gazeller müşahade edilmektedir. 8 gazelin üçer beyit olduğu ve hepsinde de mahlas bulunduğu, nâ-tamam gazel olmadığı anlaşılmaktadır. Bu gazeller muhtemeldir ki kıt’a olarak düşünülmüştür. Zira kahir ekseriyetinin muhtevası Vehbî, Fehîm, Kâmil gibi şahıslarla ilgili olan hususları ihtiva eder. Ancak kıt’alar, kafiye düzeni itibariyle matla beyti mukaffa değildir. Nedîm divanındaki 5 adet kıt’a ise a-a-x-a kafiyeli dört mısralı birer bendden oluşmaktadır. Elif-nâme’den sonra gelen ve divanın ilk gazeli olan manzume de 3 beyit olup âşıkâne gazel türündedir. Yine divandaki 8 gazelin de dört beyit uzunluğunda olduğu ve hepsinde mahlas bulunduğu görülmektedir. Gazellerin %28’lik kısmı yani 31 gazel ise 5 beyit uzunluğundadır. Divan içerisinde en fazla 7 beyitli gazeller görülür. Gazellerin %30’u yani 33 gazel 7 beyit uzunluğundadır. 6 beyitli 6 gazel, 8 beyitli 5 gazel, 9 beyitli 5 gazel, 10 beyitli 3 gazel, 11 beyitli 2 gazel, 12 beyitli 2 gazel, 13 beyitli 6 gazel yer almaktadır. Divandaki en hacimli gazeller ise 14 beyit hacminde olup v.67b ve 82b’de kayıtlı iki şiirdir. Divanda, son dönemin özelliğine uygun olarak 15 beyti aşan mutavvel gazel ise görülmez.

1.1.2. Kafiye ve Redif

Divandaki manzumelerin revî harfine göre dizildiği, hurûf-ı hecâyâ uygun şekilde her harften en az bir gazelin nazmedildiği görülmektedir. Mesnevi haricinde divanın 40a-43b varaklarındaki 10 manzume elif (ا) revî harfli, 44a-46a varaklarındaki 8 manzume b (ب) revî harfli, 47a-47b varaklarındaki 3 manzume t (ت) revî harfli, 47b varakındaki 1 manzume s (ث) revî harfli, 48a-48b varaklarındaki 2 manzume c (ج) revî harfli, 49a-50a varaklarındaki 3 manzume h (ح) revî harfli, 50a varakındaki 1 manzume h (خ) revî harfli, 50b-51a varakındaki 3 manzume d (د) revî harfli, 53a varakındaki 1 manzume z (ذ) revî harfli, 53a-57b varaklarındaki 12 manzume r (ر) revî harfli, 58a

varakındaki 1 manzume tertibe aykırı şekilde e (ه) revî harfli, 58b-61a varaklarındaki 7 manzume z (ز) revî harfli, 61b varakındaki 1 manzume s (س) revî harfli, 62a varakındaki 1 manzume ş (ش) revî harfli, 62b varakındaki 1 manzume ş (ص) revî harfli, 63a varakındaki 1 manzume ž (ض) revî harfli, yine aynı varaktaki 1 gazel t (ط) revî harfli, 63b varakındaki 1 manzume z (ظ) revî harfli, 64a varakındaki 1 manzume ‘ayn (ع) diğeri manzume de ğ (غ) revî harfli, 64b-65a varaklarındaki 2 manzume f (ف) revî harfli, 65a varakındaki 1 manzume k (ق) revî harfli, 65b varakındaki 1 manzume k (ك) revî harfli, 67b-71a varaklarındaki 10 manzume l (ل) revî harfli, 71a-78a varaklarındaki 15 manzume (en fazla) m (م) revî harfli, 78b varakındaki 1 manzume n (ن) revî harfli, 79a-81b varaklarındaki 8 manzume m (م) revî harfli, 82a varakındaki 1 manzume ü (و) revî harfli, 82b-87a varaklarındaki 12 manzume a/e (ه) revî harfli, 87b varakındaki 2 manzume lâ (لا) revî harfli ve 88a-90b varaklarındaki 12 manzume de i (ي) revî harflidir.

Mesnevi haricindeki 126 manzumenin redif ve kafiye yapısında baktığımızda Nedîm'in kafiyede pek başarılı olmadığı, redif kelime hecelerinin kafiye olarak kullanıldığı görülmektedir. Manzumelerin %60 gibi büyük bir çoğunluğu yani 76 manzume müreddef, 50 manzume de redifsizdir. 76 redifin 12'si ek hâlindeki redif, 3'ü de ek+kelime hâlindeki rediftir. 61 redif de kelime ve bir kelime grubundan müteşekkil redif olup görülen redifler şunlardır: “olsam ‘aceb olmaz başa”, “olmaz saña”, “olsun saña”, “cânâ”, “eyâ cânâ”, “itmeyüb”, “akreb”, “olub”, “sabrî olub”, “lutf olub”, “olsun habîb”, “sâdır olub”, “it (2)”, “abes”, “harec”, “ferec”, “sahîh”, “olur sâlih”, “sâlih”, “olmaz saña râsîh”, “olup mahmûd”, “nâmı hamîd”, “bana menfez”, “hâzık bilür”, “yokdur”, “dir”, “-inedür”, “-dedür”, “sahîh olmaz”, “olmaz (3)”, “görmez”, “kusûr olmaz”, “itdi beni ol fâris”, “olmuş”, “ahd-ı nakîz”, “bahr-ı muhîr”, “saña hâfız”, “dirîğ”, “illâ merâm olsun gerek”, “ol” “degil (2)”, “gül”, “ey cân-ı men mümkün degil”, “makbûl degil”, “halîl”, “-mişim”, “benem”, “görmedüm”, “-ım benim”, “-üñ”, “-im ben”, “merâm olsun başa bir gün”, “-ün”, “olsun emîn”, “ey fetânetlü”, “-e”, “-ına”, “-ı ile”, “-yâ”, “-a”, “dâireye”, “anuñ hüsni niye”, “-e”, “eyleme”, “eyâ şehlâ”, “olup evlâ”, “ganî”, “-i”, “oldı”, “itdi beni”, “ey kâmil ‘alî”.

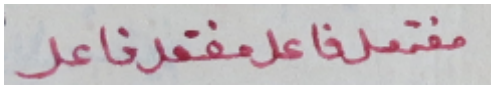
Çoğu gazelin ilk beytinde kafiye ve redifte problem görülmezken sonraki beyitlerde kafiyeye riayet edilmediği belirlenmiştir. Müreddef 76 manzume içerisinde kafiye ve redifin kusursuz olduğu sadece 13 gazel vardır ve 63 redifli manzumede kafiye ihmal edilmiştir. 44a'da bulunan 3 beyitlik gazel, v. 45a'daki 7 beyitlik gazel, v. 62a'daki 7 beyitlik gazel, v. 68b'deki 7 beyitlik gazel, v. 69b'deki 5 beyitlik gazel, v. 78b'deki 4 beyitlik gazel, v. 82b'deki 4 beyitlik gazel, v. 84a-

85a'daki 5, 13 ve 3 beyitlik gazeller, v. 86b'deki 5 beyitlik gazel, v. 89a-b'deki 4 ve 5 beyitli iki gazel redif ve kafiyenin kusursuz şekilde bir arada olduğu ender manzumelerdir.

1.1.3. Vezin

Divanda yer alan 127 manzumenin ikisi hece ölçüsüyle yazılmış olup heceyle yazılan koşmalardan birinin *mefûlü müstefîlün* kalıbına da uyduğu görülmektedir. 44a varakında bulunan 3 beyitlik "itmeyüb" redifli gazelin vezni belirsiz olup 19 heceden oluşan mısralar vardır. Yine v. 60a'da bulunan 18-20 heceli mısralardan müteşekkil 8 beyitlik gazelin de vezni anlaşılamamıştır. 72b varakında yer alan 3 beyitlik gazel ile bir kıt'anın hiçbir aruz kalıba uygun olmadığı görülür. 81a yaprağında kayıtlı 9 beyitlik 4 x müfteilün kalıbıyla yazıldığı düşünülen gazel, aruz kalıbına aykırı olarak fazla heceler ihtiva etmektedir. 82b'de yer alan 14 beyitlik gazelin de aruzla değil heceyle yazıldığı anlaşılmaktadır. Şüphesiz kusurlu olduğu düşünülen beyitlerin çoğunda müstensih hataları da vardır. Örneğin 53b'de kayıtlı 13 beyitlik gazelin vezni *mefûlü mefâilün feûlün* iken mısralarda tef'ilelere aykırılıklar vardır. Arap şiirini iyi bilen Nedîm'in klasik şiirimizde örneğine nadir rastlanılan vezinleri de kullandığını müşahade etmekteyiz. Misal v. 53a'da kayıtlı "bana menfez" redifli gazel 5 x mefâilün kalıplı, 79b'de yer alan 9 beyitlik "-im ben" redifli gazel de 4 x feilâtün kalıplıdır.

Nedîm divanında özellikle anlaşılamayacağı düşünülen beyitlerde vezin kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Misal v. 54a'da yer alan 13 beyitlik gazelin *müfteilün fâilün müfteilün fâilün* olan

vezni kırmızı mürekkeple olarak belirtilmiştir. Ancak bazen verdiği kalıbın şiire uymadığı da görülür. 79b'de yer alan 3 beyitlik gazelin vezni baş tarafta sehven

 şeklinde belirtile de bu kalıpta olmadığı anlaşılmıştır.

Divanda en çok kullanılan kalıplara baktığımızda %46 ile ilk sırada Türk şiirinin en çok kullanılan vezni olan Remel bahrinin *fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbı yer almaktadır. 59 manzume bu vezinde yazılmıştır. Şiirlerin %20'si yani 26 manzume ise Hezec bahrinin *mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün* kalıbıyla nazmedilmiştir. En çok tercih edilen üçüncü kalıp ise yine Remel bahrinin *feilâtün feilâtün feilâtün feilün* kalıbı olup şiirlerin %16'sı yani 20 manzume bu kalıplıdır. 5 manzume *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla, 4 manzume ise *mefâilün mefâilün feûlün* kalıbıyla

yazılmıştır. *Mefûlü mefâilün mefûlü mefâilün, mefûlü müstefilün, mefûlü mefâilün feûlün, müfteilün fâilün müfteilün fâilün, feilâtün feilâtün feilâtün feilâtün, mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün* kalıplarıyla da birer manzume nazmedilmiştir. Anlaşılacağı üzere divanda 11 farklı aruz kalıbı vardır.

1.1.4. Muhteva

Nedîm'in şiirlerinin muhtevası hemen her klasik şairin divanında görülebilecek mevzulardır. Edebi tür olarak en dikkat çekici manzumesi divanın başındaki elif-nâme türündeki mesnevidir. Bu manzumeyi daha sonra ayrıca ele alıp tanıtacağız. Her ne kadar müretteb divan olsa da türlerin de kendi içerisinde bir tertibi vardır. Elif-nâme'den hemen sonra gelmesi gereken münâcât ve naat türündeki manzumeler dört âşıkâne gazelden sonra gelmektedir. 13'er beyitten müteşekkil art arda dizilmiş münâcât ve naat gazelleri tür olarak diğerlerinden farklıdır:

Ey Hüdâ sen kıl beni ehl-i vefâ

Tâ olam maqbûl-i erbâb-ı şafâ [v. 41a]

Kim dilerse dâ'imâ olsun 'azîz ü bâ-şafâ

Ol hemân bir yâr idüp vaşfı vü nâmı Muştâfâ [v. 42a]

Bu iki gazel dışında geri kalan gazeller ağırlıklı olarak âşıkâne gazel türünde olup ilâhî ve beşerî aşkın terennüm edildiği görülür. Yine mahlasdaş olduğu Nedîm'i hatırlatırcasına yazılmış şûhâne gazellere de tesadüf edilir. Bunların yanında hakîmâne edayla söylenmiş bazen sosyal mevzulardan söz eden gazeller [v. 85a] de vardır. Matla beyitleri verilen bu gazeller hakîmâne gazel örneklerinden birkaçıdır:

Her kim olup bî-kemâl dürüğü her dem dir

Câhil [ü] ahmağ odur lâf ile şâhım dir [v. 54a]

Bî-vefâdan âdemiyyet sîreti maqbûl degil

Câhilüñ kurbı hemân her vech ile maqbûl degil [v. 70b]

Ey 'azîzim cehl ile hür eyleme her ni'meti

Ger hağ ni'met bilmedüñ kânde bulursun rıf'ati [v. 89a]

Divanda yer alan kıt'a ve müfredlerin tamamı şairin çevresinde bulunan Vehbî, Kâmil, Fehîm gibi bazı isimlere yönelik hiciv ve methiyeleri ihtiva eder. Bazı örnekler:

Ben seni dānā şanurdum Vehbiyā itme cidāl
Çün kıyās itdüm seni Kāmil gibi ehl-i kemāl
Ki tebāh itdün beni hîç bulmasın yār-ı Nedīm
Kim beni āzürde eyler cümle ‘ömri der-nikāl [v. 69a]

Sābıka lāfuñ ile ben seni şandum Hātem
Keremün olsa gerek çünki senüñdür hātem
Pek girān oldu başa fi’lün eyā Fehmī ‘azīz
Bilmedüm buhlün olur cānı dañı istersem [v. 72b]

Musammatlar ise daha ziyade âşıkâne ve şûhâne türdendir:

Bir nigāra mübtelā oldum beni kıldı ‘alīl
Hışmını izhār idüp yokdur vişāle bir sebīl
Didiler ki bir ‘ilāc itmek gerek olduñ katīl
Söyledüm hasret ile ey cān-ı men mümkün degil [v. 70a]

Divanın dil ve üslubuna baktığımızda sâde ve anlaşılır bir dilin hâkim olduğunu müşahade etmekteyiz. Beyitlerde çok fazla uzun ve anlaşılmaz terkiplere, kapalı ifadelere rastlanmaz. Ancak genel olarak şairin meramını dile getirmede zorlandığını söyleyebiliriz. Şairin Arapçayı iyi bilmesi Türkçe manzumelerine de aksetmiştir. Bazı gazellerde -mülemma türünü çağrıştıracak şekilde-beyit ve mısraların Arapça olduğu, bazen de ayet ve hadislerin iktibasen kullanıldığı görülür. Yine Arap dilinde kullanılan ancak Türkçeye geçmemiş pek bilinmeyen kelimeler de yer yer karşımıza çıkmaktadır:

Ben du‘ā-gū olmuşum aqdāmıña vaqt-i seher
Çün vücūdum kalmadı “illā ke-lemhın bi’l-başar”⁶ [v. 55a]

Ey benim rûh-ı revānım tevbekārım tevbekār
İnne ‘aklī kad fenā ve’l-cismü minnī fi’ızīrār⁷ [v. 55b]

Ķad küntü müştākān li-zī vechin hasen
Fe-remānī şevķuhū beyne’l-miħen⁸ [v. 79a]

⁶ “Bizim buyruğumuz bir göz kırpması gibi anidir.” Kamer sûresi/ 50. âyet

⁷ “Doğrusu aklım yok oldu ve bedenim de zaruret içinde...”

⁸ “Ben yüzü güzel olana düşkün idim. Bu sebeple, ona olan iştiyâkım beni sıkıntıların içine attı.”

Divanın kelime kadrosunu ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça kökenli kelimeler teşkil etmektedir. Arkaik sayılabilecek ek ve yapılar görülmesi de az da olsa “kande, irgürmek” gibi bazı arkaik kelimeler mevcuttur. Nedîm'in Türkçe divanını bir tablo hâlinde şöyle özetleyebiliriz:

Sıra	Vr.	Matla Beyti/Bendi	Şekli	Beyit/ Bend Sayısı	Türü	Kafiye	Redif	Vezeni
1	38b	Elif Allâh için bir kez 'inâyet eyle sen Tâ olur rüz-ı cezâda cümle a'mâliñ hasen	Mesne vi	29	Elif- nâme/ Naat	-	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
2	40a	'Âşıkun bîmâr olup vaşlı aña itme cüdâ Bir şifâ olsa 'alîle mülkünü eyle fedâ	Gazel	3	Âşıkâne	-â	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
3	40b	Ğamm çekmekle 'alîl olsam 'aceb olmaz başa Tîğ-ı hışmuñla katîl olsam 'aceb olmaz başa	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	olsam 'aceb olmaz başa	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
4	41a	Bî-vefâ olduñ hemân çünki karar olmaz saña 'Âşıkun câmı şikest oldu şarâb olmaz saña	Gazel	6	Âşıkâne	hatalı	olmaz saña	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
5	41a	Göñlümi şâd eyledüñ 'izzet naşîb olsun saña Düşmeni mañzûn idüp mâlüm fedâ olsun saña	Gazel	5	Âşıkâne	hatalı	olsun saña	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
6	41a	Ey Hüdâ sen kıl beni ehl-i vefâ Tâ olam mañbûl-i erbâb-ı şafâ	Gazel	13	Münâcât	-â	-	Fâilâtün fâilâtün fâilün
7	42a	Kim dilerse dâ'imâ olsun 'azîz ü bâ-şafâ Ol hemân bir yâr idüp vaşfi vü nâmu Muştafâ	Gazel	13	Naat	-â	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
8	42b	Ey habîbim ger merâmuñ dâ'imâ zevk u şafâ Yâr-ı nâdâna şağın itme şıyânetle vefâ	Gazel	8	Âşıkâne	-â	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
9	43a	Eger müştâka râğıbsan aña ikdâm idüp cânâ Ve ger sende tekâsül var ise mâni' degül cânâ	Gazel	6	Âşıkâne	hatalı	cânâ	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
10	43a	Ba'âduñdan telef oldu benim cânım eyâ cânâ Vişâle bir sebilim yok meded senden eyâ cânâ	Gazel	5	Âşıkâne	hatalı	eyâ cânâ	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
11	43b	Çünkü serkeşlik idüp 'âşıkına olur 'anâ Bî-vefâ olsa gerek 'aşkı anuñ bî-ma'nâ	Gazel	6	Âşıkâne	-â	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
12	44a	Yazık olsun hıdmete fehmi eyle çünki mükâfât itmeyüb	Gazel	3	Hiciv	-ât	itmeyü b	Hece ölçüsü

		Hıvācesi her lāfına itdi ‘amel bir kez mūcāzāt itmeyüb						
13	44a	İzdiyād-ı zaḥmete bā‘ış olup işbu kitāb Ücreti kāmīl olursa kātibe qalmaz cevāb	Gazel	5	Hakīmāne	-āb	-	Fāilātün fāilātün fāilātün fāilün
14	44b	Dā‘imā necm-i felek zāhir olup bī-‘akreb Ne ‘aceb bedr-i cihān her dem olup der-‘akreb	Gazel	5	Âşıkâne	hatalı	akreb	Feilātün feilātün feilātün feilün
15	44b	Bir nigāruñ hışmı her dem yāri olsa bī-sebeb İftirākı pek serī‘ olsa hemān olmaz ‘aceb	Gazel	7	Âşıkâne	-eb	-	Fāilātün fāilātün fāilātün fāilün
16	45a	Şāh-ı hūbān işbu ‘āşık hūsnūje meftūn olub Dā‘imā zikrūñ ile cismi anuñ memnūn olub	Gazel	7	Âşıkâne	-ün	olub	Fāilātün fāilātün fāilātün fāilün
17	45b	Cümle yārāna hemān ehl-i vefā şabrī olub Merḥametle dā‘imā vaşfi anuñ şabrī olub	Gazel	5	Âşıkâne	hatalı	sabrī olub	Fāilātün fāilātün fāilātün fāilün
18	46a	Bir ḥabībe mübtelā oldum vücūdı luṭf olub ‘Âşıkā her dem anuñ qurbı ḥayāt u luṭf olub	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	luṭf olub	Fāilātün fāilātün fāilātün fāilün
19	46a	Kim dilerse dā‘imā hūn-ḥārına olsun ḥabīb Ol hemān bir yār idüp vaşfi anuñ olsun ḥabīb	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	olsun habīb	Fāilātün fāilātün fāilātün fāilün
20	46a	Bilmedüm hecrūñ baḡa kaşduñ ile şadır olub Yā hemān ḡaflet ile bir kez saḡa şadır olub	Gazel	5	Âşıkâne	hatalı	sadır olub	Fāilātün fāilātün fāilātün fāilün
21	47a	Murāda ṭālib oldum ben murād it Murāduñdan baḡa şimdi murād it	Gazel	4	Âşıkâne	hatalı	it	Mefāilün mefāilün feülün
22	47a	‘Azīzimsen murāduñ terkini it Derin ḥālde midādı eşk-i çeşm it	Gazel	4	Âşıkâne	hatalı	it	Mefāilün mefāilün feülün
23	47a	Eger qurbım saḡa zaḥmet ben oldum şimdi bī- raḡbet Ve_eğer vaşlım saḡa lāzım ise olsun baḡa minnet	Gazel	5	Âşıkâne	-et	-	Mefāilün mefāilün mefāilün mefāilün
24	47b	Ey ‘azīzim cümle a‘mālūñ hemān oldu ‘abeş Himmetūñ olsa saḡa bir yār idüp qalma ‘abeş	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	abeş	Fāilātün fāilātün fāilātün fāilün
25	48a	Ey efendim cümle aḡbābım baḡa itdi ḥarec Qıl mürüvvet bu zelīle sen daḡı itme ḥarec	Gazel	12	Âşıkâne	hatalı	ḥarec	Fāilātün fāilātün fāilātün fāilün
26	48b	Her ḥabībe key teveccüh eyledüm rāh-ı ferec	Gazel	9	Âşıkâne	hatalı	ferec	Fāilātün fāilātün fāilātün fāilün

		Pes senüñ kurbuñ <i>ile</i> nâ-râhat oldum bî-ferec						
27	49a	Ey 'azîzim fi'l-i hayra sa'yiñi eyle şahîh Tâ olur rûz-ı cezâda cümle a'mâlün şahîh	Gazel	10	Âşıkâne	hatalı	sahîh	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
28	49b	Kim olsa rıf'ata tâlib anuñ yâri olur şâlih Heme ahlâkı pâkîze vü ef'âli olur şâlih	Gazel	5	Âşıkâne	hatalı	olur sâlih	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
29	50a	Bu Qur'an'a ki râğb oldı şâlih Heme a'mâli andan oldı şâlih	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	sâlih	Mefâilün mefâilün feülün
30	50a	Teğâfûl eyleme her dem cemâl olmaz saña râsih Vefâ eyle benim cânım ki yâr olmaz saña râsih	Gazel	5	Âşıkâne	hatalı	olmaz saña râsih	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
31	50b	Heme eşnâf-ı 'âşıkâ vefâ ehli olup maħmûd Cihânda mekr-i a'dâdan hemân maħfûz olup maħmûd	Gazel	5	Âşıkâne	hatalı	olup maħm ûd	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
32	50b	Ey 'azîzim ger saña lâzım ise nâmi ħamîd Pâk [u] şafvetle hemân bir yâr idüp nâmi ħamîd	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	nâmi ħamîd	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
33	51a	Câh-ı miñnetde esîrim ben hemân kaldım ferîd Cümle 'âlemde 'azîzim bulmadım yâr-ı ferîd Dâ'imâ efğân idüp çünki ben oldum pek ferîd Bir ħabîbim olmadı ey şâh-ı men âlâ reşîd	Murab ba	6	Âşıkâne	-îd	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
34	53a	Sa'âdetdür heme envâ'-ı ħıdmetle ħuşûl olsa baña menfez Şekâvetdür beni maħrûm iden her dem naşîb olmaz baña menfez	Gazel	5	Âşıkâne	hatalı	baña menfe z	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
35	53a	Dürri deryâyı hemân ħâzık bilür Şüh-ı kâmil yârım ħâzık bilür	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	ħâzık bilür	Fâilâtün fâilâtün fâilün
36	53b	Kim dilerse dâ'imâ âsûde olsun bî-fik(i)r Bir selîs tab' ile ülfet idüp nâmi bîkr	Gazel	7	Âşıkâne	-r	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
37	53b	Ol şüh-ı zamân karârı yoğdur 'Âşıkâ cevri idüp inşâfi yoğdur	Gazel	13	Âşıkâne	hatalı	yokdur	Mefûlü mefâilün feülün (hatalar var)
38	54a	Her kim olup bî-kemâl dürüğü her dem dir Câhil [ü] aħmak odur lâf ile şâhım dir	Gazel	13	Hakîmâ ne	hatalı	dir	Müfteilün fâilün müfteilün fâilün

39	55a	Ben du‘ā-gū olmuşum akdāmıya vaqt-i seher Çün vücūdum qalmadı “illā ke-lemhin bi’l-başar”	Gazel	9	Âşıkâne	-er	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
40	55b	Ey benim rûh-ı revānim tevbekārim tevbekār İnne ‘aqlī kad fenā ve’l-cismü minnī fi’ıztırār	Gazel	7	Şühâne	-âr	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
41	55b	Yārine serkeş olan şūmı anuñ nefsinedür Ger olur şiddeti hep zararı zarfınadır	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	- inedür	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
42	56a	Zamāne dilberi cānā şadık [u] muhlisi n’eyler Hıyānetlü müzevver bī-vefā ehl-i nifāk ister	Gazel	12	Âşıkâne	-er	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
43	57a	Tîg-ı hışmuñla kesildi bağrım ey rüyı kamer Dem-be-dem nāle vü efğānım feleklerde gezer	Gazel	5	Şühâne	-er	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
44	57a	Bu göñül mecrūh olup ey cān-ı men hayretdedür Pek baña miñnet olup bilmem devāsı kimdedür	Gazel	5	Âşıkâne	hatalı	-dedür	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
45	57b	Hışmıya şabr idemez kimse eyā bedr-i münir Çünki bu’dunla olup ‘âşık-ı bī-çāre kesir	Gazel	5	Âşıkâne	-ir	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
46	57b	Emriye hulf idemez kimse eyā nāmı kebir Çünki hüsnünle idüp ‘âşık-ı āvāre esir	Gazel	5	Âşıkâne	-ir	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
47	58a	Söyledüm yāre hemān olma baña ehl-i zerre Ru’yetün cennet iken ‘âşıkunı koyma oda	Gazel	5	Âşıkâne	-e/-a	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
48	58b	Ümîd itmek vefāya her fūrū-mādan şahih olmaz Ki dervişān vaşf olsa yine ‘aklı şahih olmaz	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	sahih olmaz	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
49	58b	Ta‘aşşuk bañr-ı miñnetdür anuñ vaşfi hafı olmaz Cefā olmazsa bīmāre tabibe rağbeti olmaz	Gazel	13	Âşıkâne	hatalı	olmaz	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
50	59b	Eşk-i çeşmimden beyābān oldu buz Hasetimden heme şebler oldu rüz	Gazel	3	Âşıkâne	-üz	-	Fâilâtün fâilâtün fâilün
51	59b	Şüh eger hāzık ise va’dine kāzib olmaz Bī-çarār olsa hemān qurbına rāğıb olmaz	Gazel	11	Âşıkâne	hatalı	olmaz	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
52	60a	Üsküdār’a ne güne varsa gerek ‘izzet ile irgürmez Ki heme fi’li anuñ nākış olup muhlis ile hālimi görmez	Hiciv	8	Âşıkâne	hatalı	görme z	Vezin hatalı

53	60b	Senüñ hışmuñ olup miñnet ki firqatle şafâ olmaz 'İnâyet görmese 'âşık vücūdunda şifâ olmaz	Gazel	11	Âşıkâne	-â	olmaz	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
54	61a	Semâhat bî-ku'ür olsa heme yâre kuşur olmaz Kuşura ger nazar itsün kim olsa bî-kuşur olmaz	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	kusûr olmaz	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
55	61b	Serv ü kâmetle katîl itdi beni ol fâris Şem'-i ruhsârî harîk itdi beni ol fâris	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	itdi beni ol fâris	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
56	62a	'Âşık-ı dîvâne meger şühûna zannân olmuş Veh anuñ fi'li hemân nefisine noķşân olmuş	Gazel	7	Âşıkâne	-ân	olmuş	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
57	62b	Şâh-ı men işbu fakîr olmuş saña ehl-i hulûş 'Âşıkâ eyle nazar olmuş saña ehl-i hulûş	Gazel	7	Âşıkâne	Redd-i mısralı	Redd-i mısralı	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
58	63a	Ne ecelden hışm ile itdüñ baña 'ahd-ı nakîz Kıl mürüvvet bu zelîle eyleme 'ahd-ı nakîz	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	ahd-ı nakîz	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
59	63a	Rub'-ı meskûni tefahhuş itdüm ey bañr-ı muhîť Bulmadum vaşfuñ gibi zât hasen bañr-ı muhîť	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	bañr-ı muhîť	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
60	63b	Eger 'izzet dilersen bir habîb eyle saña hâfız Kemâl ehli gerek olsun meveddetle saña hâfız	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	saña hâfız	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
61	64a	Bî-'acebdür ger olursa dâ'imâ vaşfuñ refî' Çünkü sensin noķta-i dâ'ire-i hüsn-i bedî'	Gazel	5	Âşıkâne	-î'	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
62	64a	Ey efendüm bu esîri eyleme senden dirîğ Çünkü ol hüsn ü cemâlünge hemân olmuş dirîğ	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	dirîğ	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
63	64b	Ba'id olmaz cefâ olsa senüñ fi'lüngeñden ey 'ârif Ki câm-ı şerbeti sen ol 'alilüngeñden idüp şârif	Gazel	7	Âşıkâne	-if/ıf	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
64	65a	İtmedüñ 'âşık-ı bî-çäreye bir kez inşâf Çünkü vaşluñla olur işbu 'alîle is'âf	Gazel	5	Âşıkâne	-âf	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
65	65b	Menem şiddete memlûkuñ ger işşâna olam sâbık Heme hıdmetle memnûnum rızâya pes olam lâyıķ	Gazel	7	Âşıkâne	-ık	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
66	65b	Tâlib oldum bir melek-simâ şefîķ olsun gerek Zülfi 'anber-bü baña kalbi raķîķ olsun gerek Söyledüm rağbet ile taķbîle ruhsârüñ gerek	Murab ba	18	Âşıkâne	hatalı	illâ merâm olsun gerek	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

		Söyledüm biñ nâz <i>ile</i> illâ merâm olsun gerek						
67	67b	Ey gönül sen <i>bu zamâne</i> dilberinden fâriğ ol Şıdk-ı niyyetle hemân her dem Hüdâ'ya tâlib ol	Gazel	14	Âşıkâne	hatalı	ol	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
68	68b	'İzzet <i>ile</i> vâsıl olup tās celîl Nağşına 'âşık olup h'âce halîl	Gazel	7	Âşıkâne	-îl	-	Fâilâtün fâilâtün fâilün
69	68b	Ehl-i fażluñ şükürüni mağmür iden ma'mür degül Kim virür mâluñı mülki şühına mağhür degül	Gazel	7	Hakîmâ ne	-ür	degül	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
70	69a	Ben <i>seni</i> dâne şanurdum Vehbiyâ itme cidâl Çün kıyâs itdüm <i>seni</i> Kâmil gibi ehl-i kemâl Ki tebâh itdün <i>beni</i> hiç bulmasın yâr-ı Nedîm Kim <i>beni</i> âzürde eyler cümle 'ömri der-nikâl	Kıt'a	1	Hiciv	-âl	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
71	69a	Hüsni şüret hiç <i>saña bu</i> vech <i>ile</i> lâzım degül Hüsni sîretle olursın <i>bu</i> Nedîm'e deste gül Ger dilersen Vehbiyâ <i>bu</i> 'ilm-i raqmı bâ-kemâl Kâmil <i>gibi</i> ehl-i kemâl ol çün anuñ bağında gül	Kıt'a	1	Methiye	-ül	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
72	69b	Ey gönül her zât-i pâküñ ğafleti menkül degil Çün anuñ fi'li hemân minnet <i>ile</i> mevşül degil	Gazel	5	Âşıkâne	-ül	degil	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
73	69b	Bî-şu'ür oldum ki zülfün oldu ruhsârunda gül Ne 'acebdür her dem olsa kâkülün bir gönce gül	Gazel	8	Âşıkâne	hatalı	gül	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
74	70a	Bir nigâra mübtelâ oldum <i>beni</i> kıldı 'alîl Hışımı izhâr idüp yoğdur vişâle bir sebîl Didiler <i>ki</i> bir 'ilâc itmek gerek olduñ katîl Söyledüm hasret <i>ile</i> ey cân-ı men mümkün degil	Murab ba	5	Şühâne	hatalı	ey cân-ı men mümki n degil	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
75	70b	Bî-vefâdan âdemiyyet sîreti mağbûl degil Câhilün kurbı hemân her vech <i>ile</i> mağbûl degil	Gazel	5	Hakîmâ ne	hatalı	makbû l degil	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
76	71a	'İlet-i hicrâna dūçârım ben oldum pek kalîl Bulmadum ehl-i 'inâyet bir tabîb olsun delîl Didiler ehl-i kemâle meylün olsun ey 'alîl	Murab ba	4	Âşıkâne	hatalı	Halîl	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

		Söyledüm kimse <i>başa</i> itmez devâ illâ <i>hâlîl</i>						
77	71a	<i>Saşa</i> şavkıım olup her dem vişâlünğden fakîrânem Hemân <i>hüsne</i> rehîn oldum ne <i>acım</i> ben ne ‘üryânem	Gazel	5	Şûhâne	-em	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
78	71b	Rağbetün çün sâbit <i>oldı bu</i> <i>kadîme ez-kadîm</i> Pek ‘acebdür şâh-ı men <i>ķurbuğ ile</i> olsun saķım	Gazel	6	Âşıkâne	-îm	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
79	72a	İtmedi inşaf <i>ile</i> derde devâyı ol heķim Merħamet <i>eyle</i> efendüm <i>bu</i> ‘aîle ol heķim	Gazel Zü’l- metâlî	8	Âşıkâne	-îm	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
80	72b	Keremün bādî olup ‘äleme ey Hâtem-nâm H’âcenün ħil‘atini şimdi hemân <i>eyle</i> tamâm	Gazel	3	Âşıkâne	-âm	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
81	72b	İncü gibi <i>oldı</i> hemân ħurûf-ı meşķım Olsa gerek <i>suķırına ziyâde</i> ‘aşķım	Gazel	3	Fahriye	-ım	-	Vezin hatalı
82	72b	Sâbıķa lâfuğ <i>ile</i> ben seni şandum Hâtem Keremün olsa gerek çünki senünğdür hâtem Pek girân <i>oldı</i> <i>başa</i> fi‘lün eyâ Fehmî ‘azîz Bilmedüm buħlünğ olur cānı <i>daħı</i> istersem	Kıt’a	1	Hiciv	-em	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
83	72b	Nâ-revâdur bu fakîri hicv idüp ey Fehmî-nâm Ġâlibâ iķbâlidür vaşluğı itdi pek ħarâm İttişâl-i ħaşefun ħurmâya <i>olsa</i> her dem Ĥaşefe nef ‘î olur <i>eyle</i> Nedîm’e bir selâm	Kıt’a	1	Hiciv	-âm		Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
84	73a	‘Aks-i ħâlî’ sâbit <i>oldı</i> ‘arz-ı ħâle gelmişim Bilmedüm cürmüm olup <i>ya</i> terk-i ħıdmet itmişim	Gazel	5	Âşıkâne	hatalı	-mişim	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
85	73a	Açmadum ol câhilünğ raķmı <i>ile</i> bâb-ı selem Pek tekebbür <i>eylemekle</i> zâyî’ <i>oldı</i> hep ķalem	Gazel	6	Âşıkâne	-em	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
86	73b	‘Âşık-ı meftün benem Ferhâd ü Mecnün benem Şarâb-ı hecr içmişem Esîr ü mescün benem	Koşma	31	Âşıkâne	hatalı	benem	Mefülü müstefilün
87	75a	Ben böyle ‘aşık görmedüm	Koşma	35	Âşıkâne	hatalı	Görme düm	8’li hece ölçüsü

		<p>Κavlini şādık görmedüm</p> <p>Κalbi şahīh oldı bağa</p> <p>Vaşlumı lāyık görmedüm</p>						
88	77a	<p>Ey ‘azīzim nūr-ı çeşmim şıdık ile maḥdūmuşam</p> <p>Κıl kerem vaşluş bağa billāhi ben meşğūfuşam</p>	Gazel	7	Âşıkâne	-uşam	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
89	77b	<p>Emelüm böyle degül senden eyā kāmīl-nām</p> <p>Çün kemālünle maḥarr oldı heme ḥāş ile ‘ām</p>	Gazel	6	Âşıkâne	-ām	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
90	77b	<p>Āferīn ber-āferīn olsun sağa cānım benim</p> <p>Çün bağa vāşıl idüp nāmeyi cānānım benim</p>	Gazel	8	Âşıkâne	hatalı	-ım benim	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
91	78a	<p>Ḥālīm nic’ olur bilmem bilmem nic’ olur ḥālīm</p> <p>Raḥm eyle bağa bir kez ey şūḥ-ı cihān zālīm</p> <p>(nakarat mısra) ilk bend hatalı</p>	Muhammes-i mütekerrir	6	Şūhâne	-im	-	Mefülü mefâilün mefülü mefâilün
92	78b	<p>‘Aceb olmaz bedī’ olsa cemālün</p> <p>Ve gönülümde tülü’ itse hilālün</p>	Gazel	4	Âşıkâne	-âl	-ün	Mefâilün mefâilün feülün
93	79a	<p>Κad küntü müştākan li-zī vechin ḥāsen</p> <p>Fe-remānī şevkuḥū beyne’l-miḥen</p>	Gazel	10	Âşıkâne	-en	-	Fâilâtün fâilâtün fâilün
94	79b	<p>Şāh ‘azīzim bu faḳīr oldı hemān ḥüsnüğe ḥayrān</p> <p>Κaşdı bu derdine dermān veyā katline fermān</p>	Gazel	3	Âşıkâne	-ân	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilâtün
95	79b	<p>Κanā’at eylemezdüm vaşluşa şimdi dirīgim ben</p> <p>Ġazab tīrine dūçarım ki ḥasretle ḳarīnim ben</p>	Gazel	9	Âşıkâne	hatalı	-im ben	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
96	80a	<p>‘Ināyet eyle sulṭānım merām olsun bağa bir gün</p> <p>Semāḥat kıl nezāketle merām olsun bağa bir gün</p>	Gazel	5	Şūhâne	hatalı	merām olsun bağa bir gün	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
97	80b	<p>Sağadur rağbetüm ey ‘āşık-ı dīvāne Mecnün</p> <p>Firākımıla şaşın olma raḳībün ḳurbına memnün</p>	Gazel	7	Âşıkâne	-ün	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
98	81a	<p>Üştür eger ğammı olup rızkı içün gerdāni egsün</p> <p>Bülbül eger tālib ise bād-ı seḥer güşim virsün</p>	Gazel	9	Hakīmâne	hatalı	-ün	Müfteilün müfteilün müfteilün müfteilün müfteilün (hata var)

99	81b	Kim dilerse bu cihānda dā'imā olsun emîn Şıdk-ı niyyetle hemān bir yār idüp olsun emîn	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	olsun emîn	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
100	81b	Bir gice düşümde gördüm ol habîb-i nâzenîn Çok 'itâb itdi başa kavli ile oldum hazîn	Gazel	5	Âşıkâne	-în	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
101	82a	Zamāne dilberinden pek hâzer kıl ey fetânetlü Ki olmaz her habîbüñ bir şafâsı ey fetânetlü	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	ey fetânet lü	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
102	82b	İştıbârı kalmayup işbu fakîrüh fırkate 'Arz-ı hâlitse gerek şimdi cenâb-ı devlete	Gazel	4	Âşıkâne	-et	-e	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
103	82b	Maqbül-i 'âlemiyâne şahib-i devlet-hâne Vaşfuñ olup merdâne itme beni bîgâne	Gazel	14	Âşıkâne	-âne	-	Hece ölçüsü
104	83b	Cümle ef'âlüh girân olmuş fakîrüh hâkkına Sâbıkâ vaşluñ olurdu hep hasûduñ rağmına	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	-ına	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
105	84a	Bu fakîri kim diler meclisde 'işyânı ile Ki nevâziş eylestün erbâb-ı 'irfâm ile	Gazel	5	Âşıkâne	-ân	-ı ile	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
106	84a	Bî-sebeb hışmuñ ile miñnet idüp şeydâya Çün saña meylüm olup başladuñ istiğnâya	Gazel	13	Âşıkâne	-â	-yâ	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
107	85a	Şimdi bir tâze civân geldi mübârek 'aşra Hüşımı almağ için girdi hemān bir kaşra	Gazel	3	Sosyal mesele r	-sr	-a	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
108	85a	'Âkıbet 'ilm-i raqam devri gerek dâ'ireye Çün saña lâzım olup kıl nazarı dâ'ireye	Gazel	8	Sosyal mesele r	hatalı	Dâirey e	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
109	85b	Şühuñ eger buhl olur yâre anuñ hüşni niye Yok eger serkeş olur tab'ı anuñ hüşni niye	Gazel	7	Şühâne	hatalı	anuñ hüşni niye	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
110	86a	Kereme olmaz eyâ kâmil-i nâm endâze Bu fakîrüh yüregi oldu hemān yelpâze	Gazel	10	Âşıkâne	-âze	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
111	86b	Ne sebebden hışm idüp ol mâh-tâb-ı envere Hiç ri'âyet itmedüñ ol nâzenîn-i dilbere	Gazel	5	Âşıkâne	-er	-e	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
112	86b	Yine şalduñ beni şimdi heme girdâb-ı ağıyâre Yine kılduñ fakîri hışm ile 'âlemde âvâre	Gazel	5	Âşıkâne	-âre	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

113	87a	Cevher-i yâkûti Kâmil zâyi'âtuñ eyleme Ehl-i fâkat olmadan yâkûti lafzuñ eyleme	Gazel	5	Hakîmâ ne	hatalı	Eylem e	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
114	87b	Mükedder olsa ağıyaruñ kelâmından eyâ şehlâ Heme 'âlem bu derde mübtelâ olmuş eyâ şehlâ	Gazel	5	Âşıkâne	hatalı	eyâ şehlâ	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
115	87b	'Abeşdür yâre cân virmek eger <i>kulı</i> olup evlâ Ki câhil 'işretinden âteş-i düzeğ olup evlâ	Gazel	4	Hakîmâ ne	hatalı	olup evlâ	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
116	88a	Hîç vefâsı olmayup işbu hâlile ol hâlî Çün heme 'âşıklara va'di ile söyler belî	Gazel	3	Âşıkâne	-lî	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
117	88a	Teşne-leb itdi <i>beni</i> işbu 'azîzim rıfkı Olmadı işbu fakîre şefekatle şavkı	Gazel	5	Âşıkâne	-kı	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
118	88b	Ey gönül sen tâlib ol bir nâz-perverde ganî Tâ şefîk olsun <i>saña</i> çünkü anuñ zâtı ganî	Gazel	9	Âşıkâne	hatalı	Ganî	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
119	89a	Tevehhümdür hayâlâtuñ ki olduñ kâmile tâğî Kime meyl itsem ey kâmil cehâletle olur tâğî	Gazel	4	Âşıkâne	-gî	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
120	89a	Ey 'azîzim cehl ile hür eyleme her ni'meti Ger haq ni'met bilmedüñ kânde bulursun rıf'ati	Gazel	4	Hakîmâ ne	-et	-i	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
121	89b	Hezârân hamd u şükr olsun ki maşşûda qarîb oldı Zihî devletle ni'metdür ki a'dâlar habîb oldı	Gazel	5	Âşıkâne	-îb	Oldı	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
122	89b	Ol 'azîzim dâr-ı firkatde nezîl itdi beni Bî-şifâ olsam gerek çünkü 'alîl itdi beni	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	itdi beni	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
123	90a	Bî-nevâ olsam gerek hışmuñla ey kâmil 'alî Çün hemân Ferhâd u Mecnün'um ben ey kâmil 'alî	Gazel	7	Âşıkâne	hatalı	ey kâmil 'alî	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
124	90b	Vefâyı kim zirâ'at eylemiş tâ kim ide Vehbî Ne gûne böyle bî-hüşa bu h'âce eylesün 'atî	Gazel	4	Sosyal mesele r	-î	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
125	90b	Vehbiyâ şadıq olup haqqıña 'âlim didiği Didiler zâyi' olur H'âce 'Azîz'ün emegi Ben <i>saña</i> 'izzet iderken niye olduñ nâdân Bu mıdur haqqı Nedîm'ün ki yiwersin çöregi	Kıt'a	1	Hiciv	-i	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

126	90b	'İlm-i rakm buhlûñ ile hâşıla gelmez Fehmî H'âce ile nazâr [it] tâ ki bulursun rakamı	Müfre d	1	Hiciv	-mi	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
127	90b	Hezârân nâz ile kâkûli düzdüñ de meger Fehmî Ey şüh-ı nâz-perverde Nedîm'e kıldı çok hemî	Müfre d	1		-mi	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

1.2. Nedîm'in Elif-nâmesi

Türk edebiyatında gerek divan gerek halk şiirinde yüzlerce örneğine rastlanılan elif-nâme, kaynağı Kur'ân olan ilm-i hurûfa dayalı edebî türlerden biridir. Harf ve rakamların hemen her inanışta kutsal bir değerinin olduğuna inanılır. Özellikle büyü ve tılsımlarda çokça karşımıza çıkan harf ve rakamların yerinde ve doğru kullanıldığı zaman bazı boyutların kapısını açan anahtarlar olduğu zannedilir. Harflere yüklenen manalar zamanla Hurûfîlik gibi çeşitli inanışların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Harf simgeçiliğinin belagat ilmine yansımış, bir nevi uzantısı olarak değerlendirebileceğimiz elif-nâmeler, “günümüzde akrostiş diye anılan, mısraların ilk harfleri yukarıdan aşağı okunduğunda bir isim çıkan muvaşşah sanatının bir ürünü” (Öztoprak, 2006: 136) olarak kabul edilir. Genel itibariyle elif-nâme; Arap alfabesinin ilk harfi olan eliften başlayıp “y” son harfine kadar sıralanan, sayıları 28 ile 33 arasında değişen bu harflere muvafık bir mısra/beyit/bend ile başlanmış müstakil manzumelere verilen addır. Ekseriyeti kaside yahut mesnevi formuyla yazılan elif-nâmelerin çeşitli türleri olup teşekkürlerine göre çeşitli farklılıklar göstermektedir. Doğan Kaya, elif ve diğer harflerin sırasına uygun şekilde beyitlerin/dörtlüklerin başına getirilerek, elif ve diğer harflerin beyit/mısra ortalarına ve beyit/mısra sonlarına getirilerek oluşturulabildiğini ifade ederken (Kaya, 2007: 311) konu üzerinde pek çok çalışma yapan Öztoprak, elif-nâmeleri “düz”, “ters”, “düz-ters”, “kafiyeleri alfabetik sıralanan”, “eğitici ve eğlence amaçlı” (2009: 818-824) olmak üzere beş kısma ayırır. Elif-nâmeleri “düz, ters, düz-ters, ebcedname ve iç içe elif-nâmeler” olarak beş ana başlıkta toplayan Kaplan'ın yaptığı 14 maddelik tasnifi şimdilik en kapsamlı değerlendirme olarak kabul edebiliriz (2022: 442-447).

Edebiyatımızda tespit edilebilen ilk elif-nâmenin Âşık Paşa'ya ait olduğu, en fazla elif-nâme yazan şairin ise dokuz manzumesiyle Bursalı Feyzî olduğu tespit edilmiştir (Öztoprak, 2006). Kaygusuz Abdal'ın elif-nâmesi ise diğerlerinden farklı olarak mensurdur. Elif-nâme türünde manzumesi olan en meşhur şairler Seyyid Nesîmî, Mihrî Hatun, Muhibbî ve Fuzûlî'dir. Sadece Anadolu sahasında değil Türkî cumhuriyetlerdeki şairler de bu türe rağbet etmiştir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda

elif-nâmesi olan bazı klasik şairler şunlardır: *Gülşenî Saruhanî, Melîhî, Serâyî, Dukakinzâde Ahmed, Münîrî, Deli Birâder Gazâlî, Nidâî, Livâyî, Sâdık Handânî, Ahmed Sârbân, Memî Cân Saruhânî, Kemâlî, Senî Alî, Misâlî, Nâtîkî, Caferî Baba, Ömer Karîbî, Günahkâr, Seyrî, Nihânî, Ehlî, Miskî, Tâlib, Kâimî Hasan, Askerî, Hasan Sezâyî, Kâşif Es'ad, Ayıntablî Hâfız, Verdî Kâsım, Ünsî Hasan, Mahdûmkulu, Selâhaddîn Uşşâkî, Seyyid Emîn Baba, Hâlîmî, Hikmetî, Nesîb, Tokatlı Kânî, Esrâr Dede, Selâmî, Hâşim Baba, Muhyî, Mustafâ Selâmî Efendi, Seyyid Hasan Haydar, Vâsfi, Benderli Cesârî, Sâfi Baba, İsmâil Gürunî, Ahmed Kuddûsî, Sabrî, Nâil Abbâs, Giritli Aşkî, Süleymân Mahvî, Seyyid Nevrûz, Zekî, Yenişehirli Fennî, Sükûtî, Bendî Mustafa, İsyânî, Adıyamanlı Rifat Baba, Kemahlı İbrâhîm Hakkı, Remzî, Sandıklılı Fikrî, Muhammed Râgıb, Şevkî Hasan Tahsîn Ahmed Sûzî, Seyyid İsmâil Hakkı (Kaplan, 2022: 442-484, Ay, 2024: 30-31).*

Elif-nâme türünde eser veren şairlerden biri de kim olduğu meçhul olan Nedîm'dir. Nedîm'in divanında iki elif-nâme vardır. Bunlardan ilki Arapça şiirlerinin başında, 5b-7a varaklarında yer alan 60 beyitlik mesnevidir. Bismele ile başlayan düz elif-nâme⁹ türündeki manzumede, her harfe ikişer beyit ayrılmış olup beyitlerin başında ilgili harf, vezne dahil olacak şekilde kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Nedîm'in diğer elif-nâmesi de Türkçe şiirlerinin hemen başında 38b-40a varakları arasında yer alır. Yine mesnevi formuyla yazılmış 29 beyitlik bu manzume de düz elif-nâme türündedir. Remel bahrinin *fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıplı, kırma nesih hattıyla istinsah edilmiş bu elif-nâmede her harfe bir beyit ayrılmıştır. Vezin, baş tarafta mevlid ve cenk-nâmelerde gördüğümüz tasliye beyitlerine benzer, kırmızı mürekkepli bir beyitle bildirilir. Harfler kırmızı mürekkeple beytin ilk mısraının hemen başında belirtilmiş olup *fâilâtün* tef'ilesi içine dahil edilmiştir.

Elif-nâmede verilen harfler, vezne dahil edilse de manaya dahil edilmemiş olup sadece o harften bir kelimeyle başladığı görülür. Redifin kafiye olarak kullanılması dışında çok fazla şekil kusurlarına rastlamadığımız bu elif-nâmenin muhteviyatında, tasavvufî mevzular yerine beşerî aşk ve aşkın tesirlerinin işlendiği görülür. Harflerin sembolik değerlerine dair herhangi bir şerh yoktur. Sevgiliden beklenen merhamet, ayrılık, aşk ve maşukun âşıkâ olan cefâsından söz edilir. Elif-nâmenin mahlasın zikredildiği son beytinde ise Nedîm, Allah'a seslenerek Hz. Peygamber'e büyük bir aşk duyduğunu bundan dolayı da cehennem ateşinden kendisini esirgemesini niyaz eder. Son

⁹ “Her beytin ilk mısrasında önce ilgili harf yazılır, sonra o harfle başlayan kelimeye yer verilir. Harf vezne dâhil edilir. Bu tarz elif-nâmeler düz elif-nâme olup şiirlerde harfler elif'ten yâ'ya kadar sıralanmaktadır” (Kaplan, 2022: 442).

beyte bakarak elif-nâmenin naat türünde yazıldığını, seslendiği mahbubun Hz. Peygamber olduğunu söylemek de mümkündür.

Metin¹⁰

Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilat
Fahr-ı ‘âlem rûhına her dem selâm ile şalât

1. **Elif** Allâh için bir kez ‘inâyet eyle sen
Tâ olur rûz-ı cezâda cümle a‘mâliñ hasen
2. **Bâ** *beni* katl eyledüñ hecrünle ey mäh-ı cihân
Ger nazar olsa baña bî-şek hemân devletle şân
3. **Tâ** ta‘aşşub eyleme her dem faķirün hâline [38b]
Ber-‘adâletle hemân kıl merhamet âmâline
4. **Sâ** sevâb olsun saña işbu ‘alîle ol tabîb
Çün anuñ vaşfi olup şâhâ firâkuñdan ğarîb
5. **Cim** cemâl-i Yūsuf’ı men‘ itme Ya‘ķüb’dan şaķın
Ki firâkuñdan olur keff-i başa andan şaķın
6. **Hâ** hekîm ol bu ‘alîle vaşluñı eyle devâ
Ol saña meftûn olup hecristi hemân görme revâ

¹⁰ Metinde varak numaraları sayfa sonunda [köşeli parantez] içinde gösterilmiş, kırmızı mürekkepli harfler siyah punto ile belirtilmiştir. Metindeki imale, zihaf, med gibi aruz hususiyetleri italik biçimde gösterilmiştir. İmalede ilgili heceler, “cezâda”; med (aşk) ve zihaf (bâkî) ise ilgili harfler, italik biçimde belirtilmiştir. Yazmanın yeterli olmadığı yerlerde metin tamiri esaslarına riayet edilmiştir. Eksik yazılan ibareler [köşeli parantez içinde], vezni bozan ancak yazılması gereken fazla ibareler (parantez) içinde gösterilmiştir. Hece yedirmeli ulamaların yapıldığı kelimelerde (ki_ola) “_” alt çizgi yahut ‘ işaretini (k’ola) kullanılmıştır.

7. **Hā** hilāfet tahtına sen mālîk olduñ hüsn ile
Ber-‘adālet eyle şāhım *bu* faķīre luṭf ile
8. **Dal** devā oldu vişālün *bu* saķīme ey aşıł
Merḥamet kıł hālīme itme firāķunla zelīl
9. **Zel** zimāmi olmadı şūḥun ne itsün ‘āşıķı
Her kime meyli olur yoķdur anuñ bir şādıkı
10. **Rā** ra’uf ol ḥaķķıma ey cān-ı men hecrün yeter
Cümle aġyāruñ kelāmından ben oldum bī-hüner
11. **Zā** zevāl olsun raķībün ‘ömri çün maķbül degül
Kim anı maķbül iderse ‘āķıbet mes’ül degül
12. **Sin** senün meftūnuñum bir kez mürüvvet kıł baña
Bir vişāl olsa cenābuñda sa‘ādetdür baña [39a]
13. **Şin** şenā‘atdür senün hecrün baña çārem nedür
Bī-naşīb oldum vişālünğden eyā cürmüm nedür
14. **Şad** şanursun ben seni nisyān ile terk eyledüm
Ol ‘acebdür ben saña rāġıb iken hecr eyledüm
15. **Ḍad** ziyā-yı bedriñe ‘āşıķ menem ey gül-‘izār
Kıł mürüvvet eyleme ḥışmuñ ile benden firār
16. **Ṭā** ṭarīķ-ı ‘aşķa düçārım girān oldu baña
Bir semāḥat ile şimdi ben daḥıl oldum saña

17. **Zâ** zahîr ol *bu esîre leblere cānı* gelüp
Çün firâkuñdan ‘azîzim bî-devâ şimdi ölüp
18. ‘**Ayn** ‘adâlet eyle bir kez *bu faķîre cān-ı* men
Pek haķîr oldı senüñ hecrüñ *ile* sulţān-ı men
19. ‘**Gayn** ğanî olsa gerek her kim *saĝa* meyli olur
Bî-cihet hûbān ‘âlemde senüñ mişlüñ olur
20. **Fâ** felâh olsun *saĝa* ger ‘aşıkā kılduñ nazar
Çün *aĝa* vaşlüñ olursa her firāk itmez zarar
21. **Kaf** karîbüñle vücūdum pür-şeref oldı hemān
Çünkü senden ey habîbim bir nazar kaşdıñ hemān
22. **Kef** Kül(ü)fet olmasun bî-çārenüñ ‘aşkı *saĝa* [39b]
Kıl teraħħum ey efendim çünkü mecbūram *saĝa*
23. **Lâm** luţf eyle haķîre çün olup emr-i ‘asîr
Āh u efgān eyleyüp çün bulmadı bār-ı naşîr
24. **Mim** mürüvvet eyle şimdi *bu zelîle* ey ‘azîz
Bilmeyüp aşlı nedür olmuş vişālüñ pek ‘azîz
25. **Nun** nedür cürmi anuñ hışma hemān dūçār olup
Kıl semāhat ey ‘azîzim çün firākuñ ‘ār olup
26. **Vav** vişāle hasreti olmuş katilüñ dem-be-dem
Ol hemān senden ĥimāyet ister ey baħr-ı kerem

27. **He** henüz hâşıl olup senden faķîrûñ maţlabı
Çün *saġa cān u* gönülden ol teveccüh eyledi
28. **Lam-elif** lâzım oldu *bu ‘alīle* bir devā buġl itmesin
Ki yesīr olsun *heme* emrûñ ü rıf’at *bulasın*
29. **Ye** yā Ĥudā ol Faġr-ı ‘Ālem ‘aşķına şavķım ķadīm
Nār-ı düzeġden dirīġ *eyle beni* vaşfım Nedīm [40a]

Sonuç

Harput, ilim ve kùltürün her şubesinde olduġu gibi klasik edebiyatımız için de önemli mahfillerden biri olmuştur. Harputlu olup klasik kùltürümüze deġer katmış ailelerin başında da “Efendigil”ler gelmektedir. Bu ailenin Osmanlı’daki son mümessileri Hacı Ömer Naīmî ve oġlu Müftü Kemâleddin Harput’un önemli divan şairlerindedir. Sadece yazmak, üretmekle yetinmemişler topladıkları yazma eserleri büyük bir özenle muhafaza ederek zamanımıza kadar taşımışlardır. Yusuf Kâmil Paşa Kütüphanesi bu aileye intikal etmiş ve ailenin de büyük gayretleriyle 2800’den fazla yazma ve matbu eser 1972 yılında *Ankara Üniversitesi İîâhiyat Fakùltesi Kütüphanesi*’ne baġışlanmıştır. Eserlerin dijital ortama aktarılmasıyla da hemen her okuyucu bu yazmalara rahatlıkla ulaşabilmektedir. Ancak yazma eserlerin tasnifi ve kataloglanması önemli ve dikkat gerektiren bir iştir. Hemen her yazma eser kütüphanesinde rastlanan problemler Efendigil Koleksiyonu’nun da başına gelmiş ve bazı eserler kaybolmuş bazıları da hatalı şekilde kaydedilmiştir. Kütüphanedeki tüm yazmaların acil surette alanında uzmanlarca yeniden elden geçirilmesi gerekmektedir. Efendigil terekesinde yer alan Nedīm divanı durumun vehametini ortaya koymaktadır. Ahmed Nedīm’e mâl edilen bu Nedīm’in aslında kimliġi meġhul yeni bir Nedīm olduġu anlaşılmıştır. Ancak yazma üzerinde herhangi bir istinsah kaydı, tarih vs. bilgisi olmadığı için kim olduġu tam olarak tespit edilememiştir. 92 varaklık yazmanın sayfa numaralarından ilk 88 varakının kayıp olduġu görülmüştür. Belki de Nedīm’in diġer eserleri, hayatına dair birkaç satırlık bilgi bu kayıp varaklar arasındaydı.

Kırma nesih ile istinsah edilen yazmanın ilk 38 varakında Arapça dualar ile Nedīm’in 45 civarında manzumeyi hâvî Arapça divançesi bulunmaktadır. Türkçe divanında ise 127 manzume tespit

edilmiştir. Her iki kısım da elif-nâme türündeki bir mesneviyle başlar. Arapça elif-nâme 60 beyit, Türkçe elif-nâme 27 beyit kadardır. Türkçe divanındaki 127 manzumenin 112'si gazel olup heceyle de koşmalar nazmetmesi onun halk şiirine de temas ve temayülünün olduğunu gösterir. Bazı halk ve tekke şairlerinde gördüğümüz vezin ve kafiyeyi önemsememe durumu Nedîm'de de müşahade edilir.

Sarih bir dile sahip şairin divanında Vehbî, Fehîm, Kâmil gibi bazı isimler ve Üsküdar yer adına tesadüf edilse de bu veriler şairin kimliğinin çözülmesinde yeterli olamamıştır. Birkaç münâcât, naat, hiciv ve elif-nâmesi dışında farklı bir tür ya da söyleme rastlanılmamıştır. Divanında ele aldığı hususlar hemen her divanda görülebilen türdendir. Şüphesiz divanın ileride bulunması muhtemel yeni nüshalarıyla şaire dair bilgilerimiz daha da artacaktır. Unutulmaya yüz tutmuş bir şair daha tozlu raflardan arındırılarak gün yüzüne çıkarılmış ve edebiyat tarihindeki yerini alması sağlanmıştır. Türkçe divanı yakın zamanda kitap olarak neşredilerek ilim âleminin istifadesine sunacağımızın da müjdesini verelim.

Kaynakça

Arslan, M. (2014). “Eginli-zâde Mahmud Nedim Bey”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nedim-eginlizade-mahmud-nedim-bey>

Arslan, M. (2015). “Nedîm Efendi Erzurumlu”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nedim-nedim-efendi-erzurumlu>

Ay, S. (2024). “Beyitlerinin Başlangıç ve Kafiye Harfleri Aynı Olan Bir Elifnâme: Râgıb'ın Elifnâme'si”, *Zemin*, 8, s. 26-49.

Baki, Z. S. (2014). “Ali Nedîmî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ali-nedimi>

Efe, Z. (2021). “Nedîm”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nedim>

Kaplan, H. (2022). “Klasik Türk Edebiyatında Elifname Geleneği ve İsmail Hikmetî'nin Elifnameleri”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (2), s. 437-484

Karataş, A. (2020). *Harput Yusuf Kâmil Paşa Medrese ve Kütüphanesi*, Ankara: Desen Ofset.

Karataş, A. (2020b). "Harputlu Şâir Rahmî Efendi'nin Neşredilen Divânında Bulunmayan Bazı Şiirleri", *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies*, Sayı: 36, s. 1-42

Kaya, D. (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Öztoprak, N. (2006). "Bursalı Feyzî Efendi'nin Elifnameleri", *İ.Ü. E. F. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 35, s. 135-167.

Öztoprak, N. (2009). "Elif-nâmelerin Tertip hususiyetleri ve Metin Tesisindeki Yeri", *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu Bildirileri*, 2 s. 818-823.

Sunguroğlu, İ. (1959). *Harput Yollarında II. Cilt*, İstanbul: Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları.

Tıpkıbasım (Elif-nâme)

